

DE ZANDLOPER

Kwartaalblad van de Vereniging Oud Ede

Historisch Museum Ede

1996 - 2

m. meeuwissen

Bedrijf: Frankeneng 102
Postadres: Amsterdamseweg 66
6712 GK Ede
Tel.: (0318) 63 50 50
Fax: (0318) 62 29 27

meeuwissen
voor versheid, kwaliteit en service

CHOCOLATERIE

Le Bâton
Superieur

HOF VAN GELDERLAND EDE

G.C. Meeuwissen-de Wilde

de lekkerste winkel van Ede

ALLES VOOR DE DOE-HET-ZELVER

Autolakken
Draadmateriaal
Gereedschap
Verf
IJzerwaren

* Bezorgen gratis

Hout Board Triplex
Wandplaten Schroten
Wandweefsel

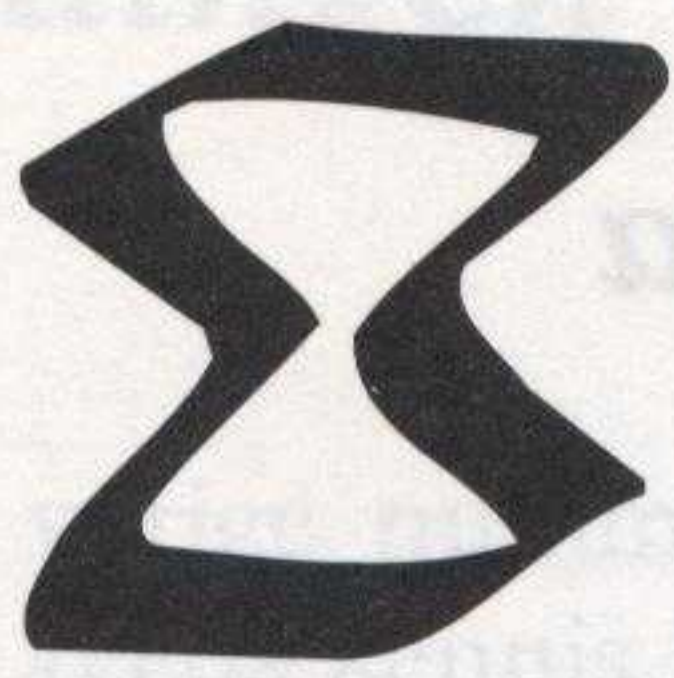
Dit alles natuurlijk bij

DOE-HET-ZELF MARKT

ELBERT JANSEN V/H DE NOOY

KOLKAKKERWEG 65 - 67 - EDE - TEL. (0318) 611 680

* Wij geven u een deskundig advies

DE ZANDLOPER

Kwartaalblad van de Vereniging Oud Ede
24e jaargang nr 2 juni 1996

Van het bestuur

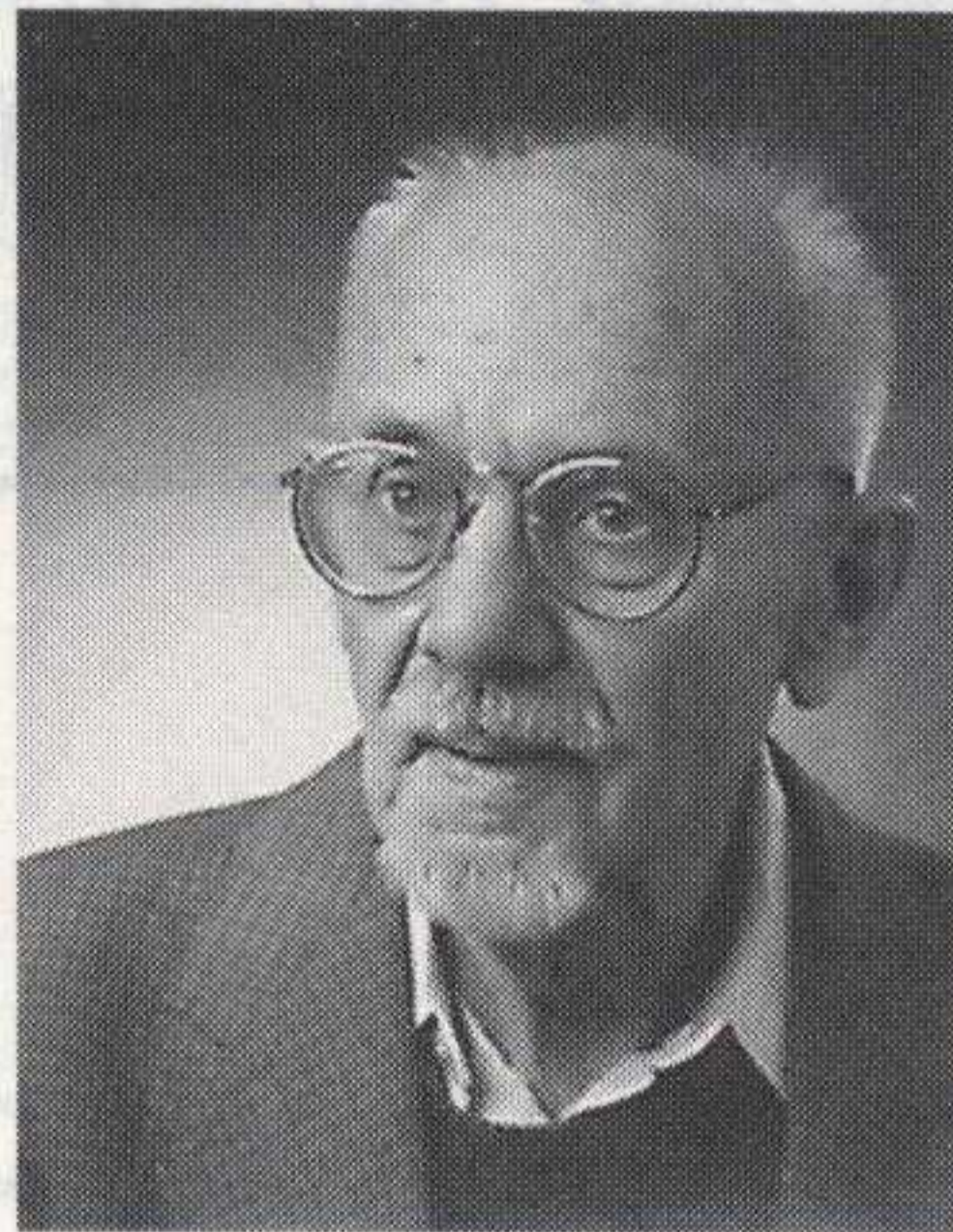
In de laatstgehouden ledenvergadering van onze vereniging (zie het verslag elders in dit nummer van De Zandloper) hebben we afscheid genomen van personen die gedurende langere tijd veel voor Oud Ede hebben betekend. Het bestuur zal hun waardevolle activiteiten ten behoeve van de vereniging niet snel vergeten. Intussen hoopt het dat de "opvolgers" eveneens een goede bijdrage zullen leveren aan de ontwikkeling van Oud Ede. Er is bij voortduring werk aan de winkel. Bijzonder veel aandacht is bijvoorbeeld vereist voor het groot onderhoud van ons museum. Dat vergt veel inzet en geld. Voor de uitvoering van onze plannen betreffende de hal en de wachtkamer van het museum (ook een vrij kostbare aangelegenheid) doet het bestuur graag een beroep op de Vrienden van Oud Ede. Ongetwijfeld zal van die kant, net als bij vorige gelegenheden, hulp worden geboden.

Dan moeten we het ook nog even hebben over het ledental van de Vereniging Oud Ede. Van een aanzienlijke aanwas - als enkele decennia geleden - is geen sprake meer. We groeien wel, maar niet hard genoeg. Het bestuur doet langs deze weg nog maar weer eens een beroep op alle leden : brengt u alstublieft minstens één nieuw lid aan. Bij voorbaat mag u op de erkentelijkheid van bestuur en vrijwilligers rekenen. Beiden hebben belang bij een groter Oud Ede.

DE ZANDLOPER is het orgaan van de Vereniging Oud Ede

- * Het dagelijks bestuur van de Vereniging Oud Ede bestaat uit mevrouw H.A. Blaauw-De Wit (voorzitter), de heer D. van Veldhuizen (secretaris) en de heer W. Kempe (penningmeester).
 - * De contributie bedraagt 20 gulden per jaar, te voldoen door storting op giro 353.42.68 van penningmeester Vereniging Oud Ede te Ede.
 - * Het Historisch Museum Ede (Museumplein 7, 6711 NA Ede, tel. (0318) 61 95 54 is open 's middags van twee tot vijf uur, op zondagen tot vier uur. Op maandagen is het museum voor het publiek gesloten.
 - * Conservator van het museum is drs. D.J. List.
 - * De redactie van De Zandloper bestaat uit de heren J.E.H. den Hartog (eindredacteur), drs. D.J. List, J.J.P. Nijdam, G.W. Onderstal, H. van Scherrenburg en G.H. Stel.
 - * Adres voor vereniging, museum en orgaan: Museumplein 7, 6711 NA Ede, tel. (0318) 61 95 54.
 - * Productie van het blad: Drukkerij Frouws te Ede.
- ISSN 1384-7090

In memoriam dr. P. Hoekstra

Op 20 januari jl. overleed op 85-jarige leeftijd het lid van onze vereniging dr. P. (Pier) Hoekstra. Hij was in onze gemeente een zeer geziene figuur.

Na zijn pensionering in 1970 als leraar in Bilthoven, vestigde de heer Hoekstra zich in Lunteren, waar hij zich intensief bezighield met culturele en historische activiteiten. Hij was o.m. medeoprichter en voorzitter van onze zustervereniging Oud Lunteren. Voorts schreef hij een tweetal werken over de geschiedenis van Lunteren en een groot aantal artikelen in de plaatselijke pers.

Nadat de heer Hoekstra in 1989 in Ede in "De Klinkenberg" was komen wonen, deed hij onder meer van zich spreken door zijn verzet tegen de bebouwing van vlek D in de toekomstige woonwijk Doesburg. Zijn ludieke optreden als "wit wief" in een vergadering van de Edese gemeenteraad vormde een staaltje van zijn inventiviteit. Zijn weerstand tegen een verdere uitgroei van Ede dateerde overigens al uit de zeventiger jaren. In die tijd had hij daarover regelmatig contact met de

toenmalige voorzitter van Oud Ede, dr. H.J. van Eck, die al een decennium eerder als lid van Gedeputeerde Staten getracht had deze groei te voorkomen. Ook in onze vereniging hebben wij nog kunnen profiteren van de grote historische kennis van de heer Hoekstra. Hij trad toe tot de werkgroep die onderzoek verricht naar de geschiedenis van Ede vanaf 1900. Hij notuleerde de vergaderingen van deze groep en deed onderzoek naar de ontwikkeling van de bejaardenzorg in deze eeuw. Door zijn positief-kritische instelling stimuleerde hij de overige leden van de werkgroep. Zijn nagedachtenis sterkt ons in het voornemen het onderzoek voort te zetten.

Kenmerkend voor de grote wilskracht van de heer Hoekstra was het feit dat hij in de laatste dagen van zijn leven, toen zijn gezondheid sterk achteruitging, nog zijn aandeel in een onderzoek naar veldnamen in Ede afrondde.

Wij zullen deze energieke en sympathieke man erg missen.

Jaap Nijdam

Meldingen uit het Historisch Museum Ede

Opzet

In het vorige nummer van De Zandloper heeft u reeds kennis kunnen maken met de vernieuwde opzet van het museumnieuws: meer ruimte én een foto! Vanaf heden zullen hiervoor zelfs twee pagina's worden gereserveerd, verlucht met interessant fotomateriaal.

Bezoek

Tijdens het samenstellen van het vorige nummer was het nog niet helemaal zeker of aan het eind van 1995 het topjaar 1993, met 4500 bezoekers, zou kunnen worden geëvenaard. Het is bijna onvoorstelbaar, maar het kroonjaar 1995 kan de Edese annalen ingaan als het jaar waarin ruim 5000 bezoekers over de museumdrempel stapten: 5027 om precies te zijn. Dit is een heel goede ont-

wikkeling, waaruit blijkt dat het Historisch Museum Ede goed bekend raakt onder de Edese bevolking. Tevens blijkt dat er belangstelling bestaat voor de wisselexposities en dat de drempelvrees langzamerhand afneemt. Is weer een stijgende bezoekerslijn aantoonbaar? Hopelijk wel!

Tentoonstellingen in 1995

Ongetwijfeld heeft het gevarieerde expositieaanbod uit 1995 bijgedragen tot het hoge bezoekersaantal.

De landbouwtentoonstelling lag goed bij scholieren uit het voortgezet onderwijs en bij agrariërs.

De presentatie over de geschiedenis van de Oude Kerk trok duidelijk een bezoekersgroep die gewoonlijk niet zo gemakkelijk het museum binnenloopt.

Opening van de tentoonstelling "175 jaar Brandweer in Ede". Van links naar rechts poseren de heren P.P.A. Joosten (commandant), H. van Veldhuizen, Mr. W. Blanken (burgemeester), drs. D. J. List (conservator Museum) en E. J. Verheul. (Foto: Bob Honhoff)

De bevrijdingstentoonstelling bleek een absolute topper te zijn: meer dan 2000 bezoekers.

Ondanks de hete zomer trok de dubbelexpositie Ede: 150 jaar Spoorwegen/60 jaar Heideweek een kleine 1000 bezoekers.

Zelfs de presentatie van privé-dierenverzamelingen liep heel leuk.

De tentoonstelling 175 jaar Brandweer in Ede was een zeer geslaagd samenwerkingsproject, waarbij ideeën van zowel de brandweer als het museum elkaar uitstekend aanvulden. De opening, verricht door de kerstman en burgemeester Blanken (zie foto), ging gepaard met veel rook en vuurwerk. Het materiaal, dat grotendeels door de Edese brandweermannen zelf was bijeengebracht, gaf een zeer levendig beeld van onder meer het negentiende-eeuwse brandgevaar, de ontwikkeling van het Edese uniform en de brandblusapparatuur, de werkzaamheden van de huidige brandweer en het wagenpark in miniatuur.

Sparta

Eén van de komende tentoonstellingen in dit jaar is die over het ontstaan van sportverenigingen en de gedachten hierachter, naar aanleiding van het honderdjarig bestaan van de gymnastiek- en sportvereniging Sparta. Foto's, bekens, kledingstukken en originele documenten zullen een boeiend overzicht geven van een eeuw lang sport en spel.

Ansichtkaarten

Sinds kort kunt u in het museum fraaie ansichtkaarten kopen van verschillende topstukken uit de collectie. Houdt u van oude klederdrachten of kanten mutsen? Modellen poseerden in authentieke kostuums voor de fotograaf. Heel voorzichtig natuurlijk, want oude kleding is uiterst kwetsbaar. Lang werd in de museumcollectie gezocht naar geschikte accessoires. Maar het resultaat is er wel naar. Op andere kaarten prijken de zilveren bodebussen

uit 1795 en het gebouw zelf (uit 1902). De ansichtkaarten kosten slechts f 1,50.

Museumjaarkaart

Wanneer u regelmatig een museum bezoekt bent u goedkoper uit door een museumjaarkaart aan te schaffen. De leden van Vereniging Oud Ede kunnen in het museum een uiterst voordelige Vriendenkaart voor slechts f 32,50 bemachtigen. Museumjaarkaarten voor volwassenen à f 45,-, senioren à f 32,50 en junioren à f 15,- zijn hier eveneens te koop. Voor jongeren tot 26 jaar is voor f 20,- tevens een CJP verkrijgbaar.

Herdenkingsboekje

Geïnteresseerden die gedurende de bevrijdingstentoonstelling het herdenkingsboekje over de gebeurtenissen in Ede te duur vonden, kunnen nog één van de laatste exemplaren aanschaffen voor de sterk gereduceerde prijs van f 5,-. Goedkoper kan het echt niet!

Verlanglijstje

Het museum is altijd zeer blij met schenkingen die passen in het kader van het verzamelbeleid. Regelmatig mogen we ons verheugen over nieuwe, wonderlijke aanwinsten. Daarnaast zijn wij voor de vernieuwde vaste presentatie actief op zoek naar de volgende voorwerpen :

- Een Edes garnizoensuniform van ca. 1910-1930.
- Een japon gemaakt van een oude parachute, ca. 1945.
- Kleding en souvenirs van voormalige Heidekoninginnen en -prinsessen.
- Onderdelen van oude klederdrachten: mutsen, jassen, rokken, onderrokken e.d., ca. 1900.
- Gebruiksvoorwerpen en souvenirs met het wapen van Ede.
- Door dominee Tielkemeijer uit Ede beschilderd theekopje.

Dirk-Jan List, conservator

Jaarvergadering van Oud Ede verliep vlot

Het bestuur van de Vereniging Oud Ede kan weer verder. De leden die op 25 april in "eigen huis" (het Historisch Museum Ede) de jaarvergadering bezochten, hebben zonder noemenswaardig voorbehoud hun fiat gegeven aan het in het afgelopen jaar gevoerde beleid. En dat betekende tegelijkertijd het groene licht voor het volgende verenigingsjaar.

Bij de aanvang van de vergadering werd stilte betracht in verband met het overlijden van het erelid G.W. Bos, de man die veel heeft gedaan voor de vereniging. Namens de stichting Vrienden van de Vereniging Oud Ede deelde mr. W.R.H. Jager mee, dat de heer Bos bij testament een bedrag van 100.000 gulden aan de vriendenstichting heeft geschonken. De rente van het kapitaal van deze stichting komt ten goede aan de Vereniging Oud Ede. Ook uit deze schenking mag blijken dat de heer Bos de vereniging een warm hart toedroeg, aldus de heer Jager.

De voorzitter van Oud Ede, mevrouw H.A. Blaauw- De Wit, wees er in haar openingswoord op dat de vereniging een door conservator drs. D.J. List ontwikkeld lespakket kan aanbieden aan de Edese basisscholen. Voor een grondige opknapbeurt van het museum hoopt de vereniging de benodigde middelen bijeen te kunnen krijgen. Een bericht in één van de plaatselijke kranten als zou de vroegere gasfabriek omgebouwd worden tot huisvesting voor meerdere musea, noemde mevrouw Blaauw prematuur. Het bestuur staat er niet bij voorbaat afwijzend tegenover, maar het realiseert zich dat aan zo'n project veel haken en ogen zitten.

Het bestuur zou in 1999 bij de viering van het 75-jarig bestaan van Oud Ede graag duizend leden willen hebben. "We groeien wel, maar veel te langzaam", zo constateerde de voorzitter. Ze zei ook nog dat de verouderde statuten van Oud Ede zullen worden aangepast.

Tijdens de jaarvergadering voor de leden van de Vereniging Oud Ede op 25 april j.l. werd afscheid genomen van de bestuursleden mevrouw B.T. Groen (rechts) en de heer E. Jansen (links) en van de eindredacteur van De Zandloper, de heer A. Cloo (midden) (Foto's: M. Haffmans).

Het jaarverslag werd goedgekeurd, na een aanvulling dat de vereniging ook meege- werkt heeft aan de totstandkoming van de Kadastrale Atlas Ede. Met een enkele posi- tieve bijdrage vanuit de zaal werd het financieel verslag akkoord bevonden. De heren F. van Beek en Tj. Hylkema vormen de nieuwe kascommissie met de heer M. Blanken als reservelid. Bij acclamatie werd de bestuurskandidaat de heer W. Kempe verkozen tot opvolger van de afgetreden penningmeester, de heer E. Jansen. Niet alleen van de heer Jansen werd ter vergade- ring afscheid genomen, maar ook van mevrouw B.T. Groen (bestuurslid met een prachtige staat van dienst) en de heer Auke Cloo (eindredacteur van het verenigings-

blad De Zandloper). Mevrouw Blaauw dankte de drie vertrekkenden in bijzonder hartelijke bewoordingen en bood ieder van hen een afscheidsgeschenk aan. Mede namens de heer Jansen, geprezen om zijn professionele aanpak van het financiële beleid, zei mevrouw Groen dat zij beiden jarenlang enthousiast hebben gewerkt voor vereniging en museum. Zij wenste het bestuur alle goeds toe voor de komende jaren.

Nadat het huishoudelijk gedeelte van de bijeenkomst was afgesloten, hield de con- servator, de heer List, een boeiende lezing over meubilair in de achttiende en de negentiende eeuw.

Ter gelegenheid van het Nationale Museum weekeinde organiseerde de Vereniging Oud Ede op zaterdag 20 april jl. in het Historisch Museum Ede een "Tussen Kunst en Kitsch"-ochtend. Zeventig bezoekers lieten hun meegebrachte antiquiteiten beoordelen en taxeren door de heer E. Spies, antiquair. (Foto: M. Haffmans)

Een weg die zeker ouder is dan de weg naar Rome

Dwars door het mulle zand van de Veluwe liep van Wageningen naar Windesheim een landweg (zie kaart 1 op de pagina's 8 en 9). Deze weg is o.a. van belang geweest toen de Hunnen grote delen van Europa, en met name vele handelsknooppunten, bezet hielden. De weg liep namelijk via Ommen door naar het Oostzeegebied. Windesheim had in de middeleeuwen een bekend klooster.

Het deel van de weg van Wageningen tot de Ginkel

Vanaf Wageningen liep een weg naar de Ginkel. Deze weg zal waarschijnlijk zijn oorsprong niet in Wageningen hebben gehad, want op oude kaarten zien wij ook een weg van Rhenen naar Wageningen. Bovendien was er aan de overzijde van de Rijn een weg en was de Rijn bij Wageningen in vroeger tijden doorwaadbaar.

Bij Wageningen liep de weg naar het noorden langs een urnenveld (een Merovingische begraafplaats gebruikt van de vierde tot de negende eeuw) en vandaar naar het kasteel Grunsfoort, dat tot de heel oude middeleeuwse Veluwe kastelen behoorde (zie afb. 1).

Vanaf dat punt liep de weg parallel met de Renkumse beek langs een aantal grafheuvels, zoals Nol in 't Bos, Oostereng en Bosbeek, en enkele grafheuvels ten zuiden van de huidige rijksweg A12. Langs dit deel van de weg ligt ook een urnenveld. Voorbij de A12 gaat de weg over in de Wijde Veldweg; dit is de weg tussen de Ginkelse Heide en het Ginkelse Zand. Aan weerszijden van de Wijde Veldweg zijn grafheuvels en restanten van nederzettingen en urnenvelden gevonden. Ten westen van deze weg vinden we o.a. de eerder beschreven grafheuvel met de resten van een moeder en haar kind (De Zandloper 1994, nr. 3). Aan de oostkant ligt vlak bij het recreatieterrein

o.a. een grafheuvel, waarin barnsteenkrallen uit het Oostzeegebied zijn aangetroffen.

Van de Ginkel naar het oude Jachtslot 't Loo

In de grond waarop nu de camping naast De Bergerie ligt, zijn nog enkele urnenvelden aanwezig. Deze markeerden de kruising van de oude Hessenwegen van Kleef naar Lunteren met die van Wageningen naar Windesheim. Vermoedelijk liep de weg vervolgens langs de Mossel. De naam Mossel duidt op een natte plek, waar de trekdieren gedrenkt konden worden. De weg ging met een boog om het Wekeromse bos en de Wolfsbergh heen en liep tenslotte langs de Aanstoot. "De Anstoot" was een oude naam voor Otterlo, dat vroeger veel oostelijker lag. Men verschoof destijds gemakkelijker zijn woongebied, en het oprukken van zandverstuivingen bevorderde dat. De weg ging langs het Eeschoterbos en vervolgens langs een Koningsweg. (Koningswegen op de Veluwe zijn vaak oeroude wegen die door prins Willem III als jachtwegen zijn gebruikt.) Verder liep de weg langs de Halzebergen en aan de oostelijke kant langs het Englander Holt oftewel 's Herenhul in de buurt van Beekbergen. De trekossen en paarden konden drinken bij de Burken, de oorsprong van de Grift. Delen van deze wegen zijn nog lang als ossenwegen gebruikt. De weg liep verder langs Ugchelen, Rytbroek en een kapelletje dat vlak voor het oude jachtslot 't Loo stond, en ging vervolgens met een boog om dit jachtslot heen.

Van 't Loo naar Windesheim en verder

De weg ging verder langs Wiszen en Wensem en kruiste tussen Vaassen en Wapenveld een hele reeks sprengen. Die werden gebruikt om o.a. papiermolens aan te drijven. Omdat in de loop der jaren het water-

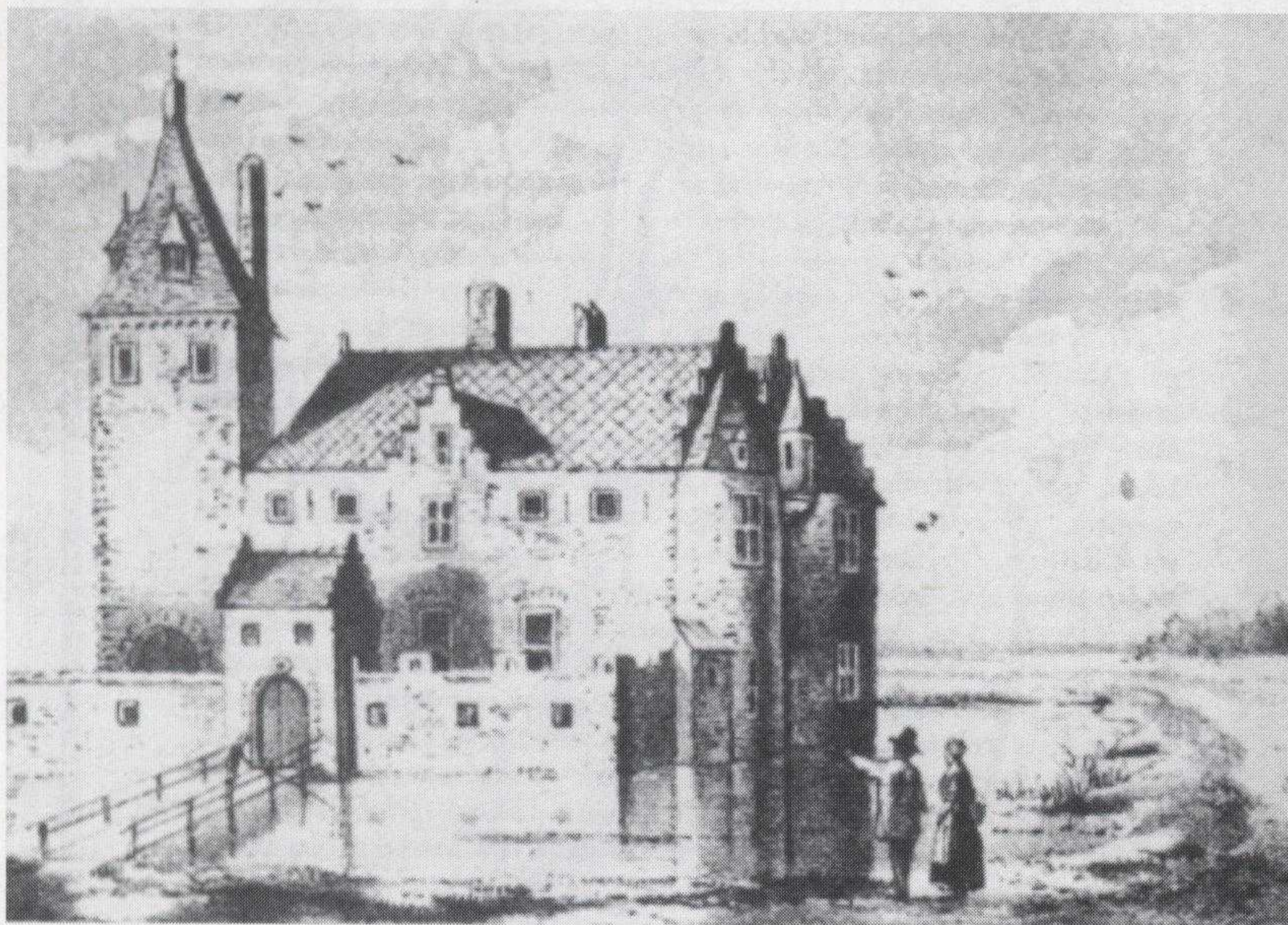
Kaart 1. Kaart van de Veluwe van Van Geelkercken, waarop

de route van de in dit artikel besproken weg is aangegeven.

als vroeger
 onbegrijp
 den waren
 kan waren
 sluwte veel
 den orde
 vervoers
 de Veluwe

 in ruggen
 raadbaar
 nog op
 in licht in
 op was
 op op
 in licht in
 was was
 -age-
 in licht in
 pel dalde
 zeventende
 Bij Vasser
 lands en
 een gele
 Wagenveld
 zijn alom
 2309 v Chr
 De weg ga
 Huisbergen
 stond en d
 rivier over
 hare plaats
 verschover
 waarschijn
 andere kant
 klooster wa
 gebouwd in
 's Heren
 Huisberge
 Op het Eng
 geuwen tecl
 werden de
 deld. Twi

Afb. 1. Kasteel Grunsfoort, gezien vanuit het zuiden, naar een gewassen tekening uit 1638 door een onbekende tekenaar.

peil daalde, werden die sprengen in de zeventiende eeuw uitgegraven.

Bij Vaassen leidt de weg langs "Celtic fields" en, tussen Vaassen en Epe, voorbij een reeks grafheuvels in de richting van Wapenveld/Windesheim. Deze grafheuvels zijn afkomstig uit de periode van 2800-2700 v. Chr. en iets vroeger (zie kaartje 2). De weg ging verder langs Wapenveld en Hulsbergen, waar vroeger een klooster stond, en daarna met een scherpe bocht de rivier over. Vermoedelijk is de doorwaadbare plaats in de IJssel in de loop der tijd verschoven. De oorspronkelijke weg liep waarschijnlijk over Windesheim (aan de andere kant van de IJssel). Het beroemde klooster van Windesheim werd in 1386 gebouwd en in 1572 verwoest.

's Herenhul of Englanderholt en de Halzebergen; het Krijt

Op het Englanderholt werd in de middeleeuwen recht gesproken over de adel en werden de zaken van hoger beroep behandeld. Terwijl op veel plaatsen in Gelder-

land galgebergen te vinden zijn, is hier sprake van de Halzebergen. De doodstraf aan iemand van adel werd voltrokken door hem of haar te onthalzen (onthoofden) en geschiedde dus niet door ophanging.

Opmerkelijk is ook dat vlak boven het oude dorpje 't Loo de naam 't Krijt te vinden is. In prehistorische tijden werd het hoger beroep "uitgevochten", waarvoor men "in het krijt" trad. De priesteressen waren daarbij scheidsrechter en zij bepaalden wie de winnaar was. Na afloop van de strijd werd vrede gesloten in het "Vredesbos" bij Vierhouten.

Bronsdepots

Langs deze route zijn diverse markante bronsdepots ontdekt. Bronshandelaren hadden de gewoonte om een deel van hun handelswaar onderweg te begraven en later op te halen.

Vandaar de naam bronsdepot. In Wageningen werd een bronsdepot gevonden waarvan enkele voorwerpen uit Ierland of Schotland afkomstig waren, alsmede ander

materiaal dat uit Centraal-Europa stamde. Het depot werd vlak bij nederzettingsresten uit 1700 v. Chr. gevonden.

Bij Ugchelen werden in een bronsdepot inheemse bronzen wapens en sieraden uit de late bronstijd gevonden; ze waren waarschijnlijk van Noord-Nederlandse herkomst. In Epe bleek een bronsdepot een hielbijl uit Engeland en een sikkels uit Centraal-Europa te bevatten, en in Heerde werd een bronzen mantelspeld uit de West-Alpen aangetroffen. In sommige landen werden bronsdepots in veengebieden ontdekt; uit deze vondsten bleek dat het brons in houten koffers werd vervoerd en bewaard.

Waterstand

Ook langs deze route speelt water een rol. De Rijn bevatte in prehistorische tijden meer water dan de Waal. Toch was de Rijn hier en daar doorwaadbaar. Door omstandigheden kunnen die doorwaadbare plaatsen zich verleggen of zelfs geheel wegspoelen. Dat laatste is vermoedelijk bij de genoemde oversteekplaats bij Windesheim in de IJssel gebeurd.

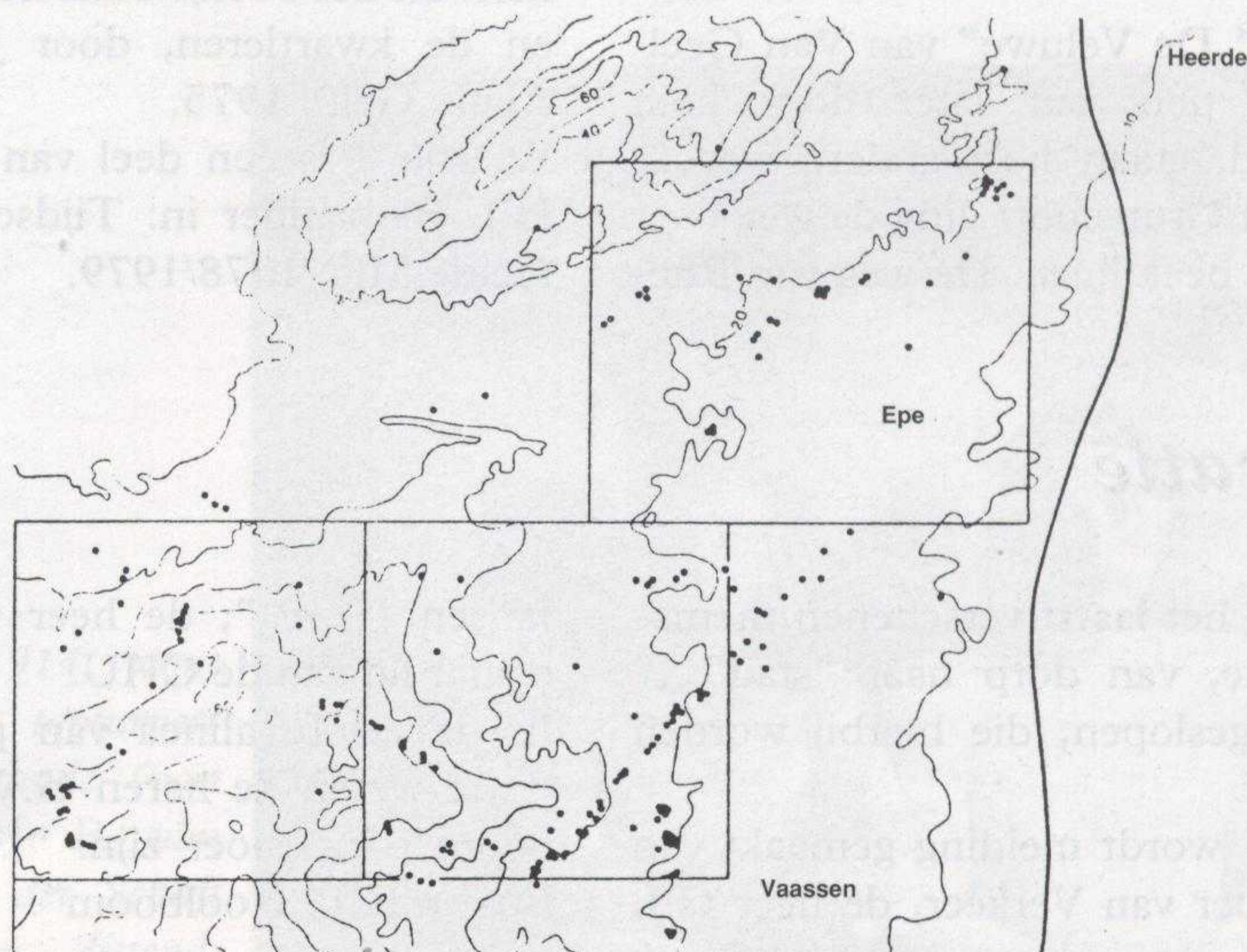
De waterstand op de Veluwe was vroeger veel hoger dan nu. De kleine onooglijke riviertjes die we nu nog tegenkomen waren vroeger waterrijk. Als gevolg hiervan waren de veengebieden rondom de Veluwe veel moerassiger en waren grote gebieden onbegaanbaar. Daarom werden voor vervoersdoeleinden de zandwegen op de Veluwe gebruikt.

Rendieren

Vermoedelijk is de Rijn bij Wageningen al sinds vele duizenden jaren doorwaadbaar. Omstreeks 13.000 en 8.000 v. Chr. sloegen rendierjagers hun bivak op bij een bocht in de Ginkelse beek aan de zuidkant van de Ginkelse Heide om de rendieren op te wachten. Een dergelijk kamp is ook in Otterlo gevonden. Het zou mogelijk kunnen zijn dat delen van de weg van Wageningen naar Windesheim ontstaan zijn uit rendierwegen.

Richting Oostzeelanden

Op de kaart is te zien dat volgens Van Geelkercken de oversteek door de IJssel in de omgeving van Wijhe plaats vond. In

Kaart 2. De stippen op deze kaart geven grafheuvels aan. Zie de reeks grafheuvels in het verlengde van de lijn door Epe en Heerde.

later tijd ging men de IJssel over tussen Hattem en Zwolle, dat rond 1350 werd opgenomen in het Hanzeverbond. Vanaf Zwolle liep de handelsweg over land richting Groningen en sloot daar aan op de handelsweg over land van de Hanzestad Stavoren naar de Oostzeelanden.

Conclusie

Koningswegen stammen uit de tijd van prins Willem III. De hier besproken weg is opgetekend door Van Geelkercken in 1639. Een Romeinse weg kan dit niet geweest zijn. Romeinse wegen liepen zelden of nooit door een vlakte langs bergen en heuvels, maar gingen over de heuvels heen. De vele grafheuvels (met vondsten vanaf ca. 2800 v. Chr.), urnenvelden (uit de IJzertijd) en bronsdepotvondsten (ca. 1800 v. Chr.) geven aan dat dit een prehistorische weg moet zijn geweest. De beide kastelen Grunsfoort en 't Oude Loo en de kapel geven aan dat de weg in de middeleeuwen nog van belang en nog in gebruik was.

De route van twee "jongere" wegen uit de IJzertijd

Op de kaart "De Veluwe" van Van Geelkercken, die tien jaar later door hem gemaakt werd, staan heel andere wegen. Bij het kasteel Grunsfoort ging de weg over de Renkumse beek heen. De weg van Rhe-

nen over Wageningen liep toen over Harten, een buurtschap (met een kapelletje) die door de Spanjaarden werd verwoest, langs Nienland en de Kruislaan (de weg tussen het Ginkelse Zand en Planken Wambuis), langs Reemst (met een kapelletje), en verder naar Deelen. Hier was een kruispunt, waar wel acht wegen samenkwamen. Er zijn vroeger grote urnenvelden gevonden.

Van Deelen liepen o.a. de zeer belangrijke weg langs Doesburg en Doetinchem richting Duitsland en de weg naar Deventer richting Oldenzaal. De laatstgenoemde weg ging van Deelen via Durgendal, het Loenense bos, Silvolde, Loenen, Lonensveen, Beekbergen (hier was een Merovingische begraafplaats), Elsbos, Dortshuizen, Latmeer, 't Veen, Leeuwenburg, Yperberg en zo naar Deventer. Deze weg is vermoedelijk door de zendeling Lebuïnus gebruikt toen hij de Saksers in Deventer vanuit Wilp wilde bekeren.

J.J.G. van der Pol

Verantwoording

De kaart van Van Geelkercken is overgenomen uit het boekje Kaarten van Gelderland en de kwartieren, door J.J. Vredenberg-Alink, Gelre 1975.

Kaartje 2 is een deel van een kaartje van H.J. Bloklander in: Tijdschrift Kon. Ned. Heide Mij. 1978/1979.

Rectificatie

Helaas zijn in het laatst verschenen themanummer "Ede, van dorp naar "stad"..." twee fouten geslopen, die hierbij worden gecorrigeerd.

Op pagina 21 wordt melding gemaakt van "De Wethouder van Verkeer, de heer G.J.

Jansen (SGP)"; de heer G.J. Jansen was echter lid van de CHU.

In de eerste alinea van pagina 24 staat: "...te weten de heren G.W. Bos en Haalboom"; dit moet zijn: "...de heren G.W. Bos en H.P. Hoolboom".

Gymnastiekvereniging "Sparta" bestaat 100 jaar

Een eeuw geleden, bij de oprichting, was Sparta een 'gewone' gymnastiekvereniging. De moderne ondertitel luidt "gymnastiek- en recreatiesportvereniging". En het is niet alleen het aandachtsgebied dat bij Sparta veranderd is. Dat zal wel blijken tijdens de tentoonstelling die ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan in het Historisch Museum Ede zal worden gehouden. De achtereenvolgende besturen van Sparta hebben steeds rekening gehouden met de eisen van hun tijd en daaraan is het te danken dat de leden van Edes oudste gymclub opgewekt het eeuwfeest kunnen vieren.

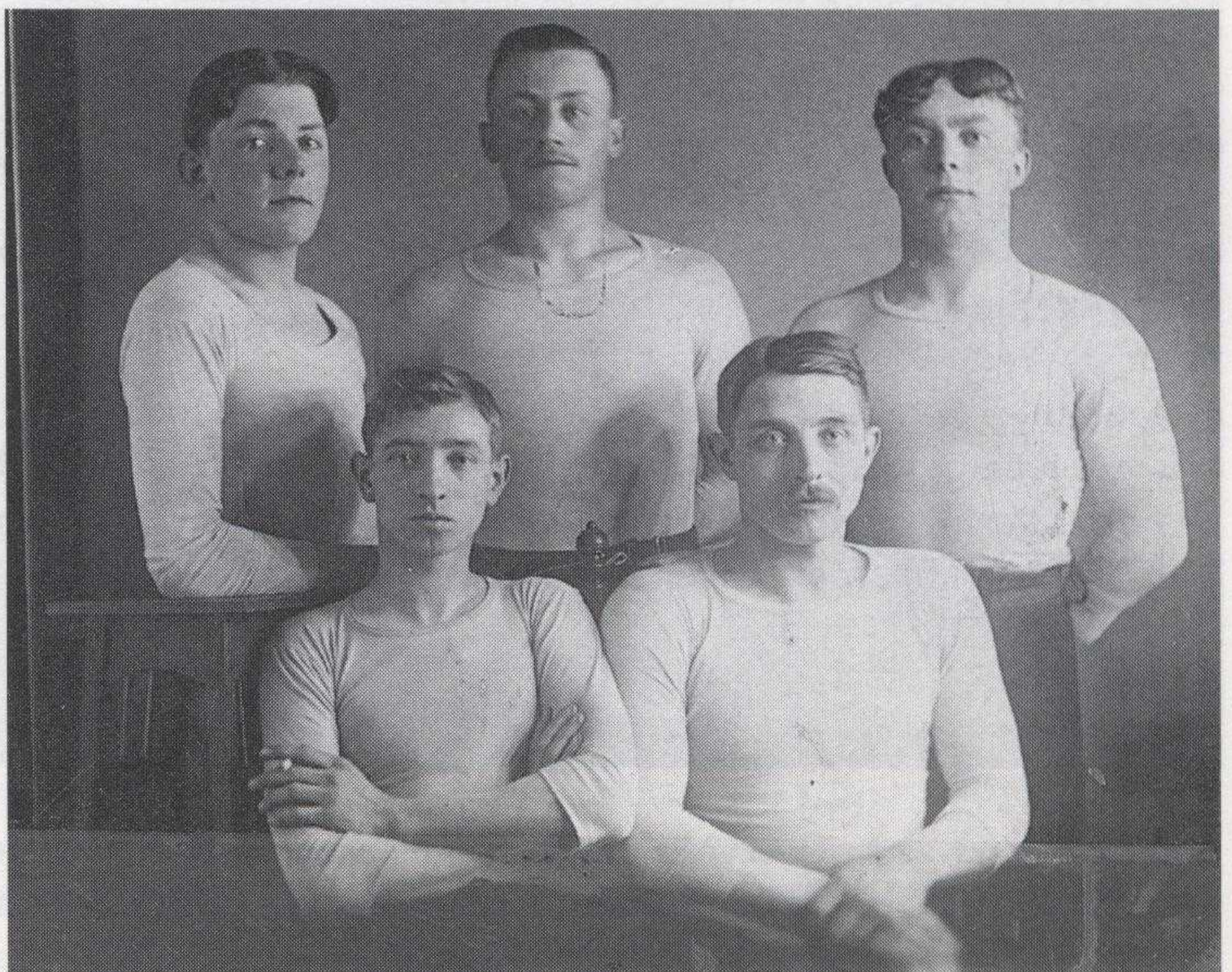
De huidige voorzitter van Sparta, de heer Paul de Groot, heeft onlangs burgemeester Blanken en sportwethouder Van der Klok een opmerkelijk boekje kunnen aanbieden. De titel luidt: "Van kolenloods tot gymlokaal". De tekst is van Rien Snijders. Hij is erin geslaagd veel materiaal over de geschiedenis van Sparta te vergaren, en gelukkig bevond zich in het archief ook nog heel wat oud fotomateriaal. Door een passend gebruik daarvan is een boekje ont-

staan dat ook buiten de kringen van Sparta met genoegen zal worden gelezen.

Sparta is opgericht in het jaar dat voor het eerst na eeuwen in Athene de Olympische Spelen werden gehouden. In 1896 dus. Snijders ontdekte dat de meeste leden van de jonge vereniging neringdoenden waren, die best wat extra beweging konden gebruiken. Pas met de komst van het garnizoen (1906) werd in Ede wat meer aan sport gedaan en daar heeft Sparta ook van geprofiteerd, met als gevolg een flinke leden-groei.

In het begin had Sparta het erg moeilijk, onder meer door het feit dat gymnastiekbeoefening niet algemeen werd aanvaard. Ook werd het niet netjes gevonden dat vrouwen en mannen gezamenlijk aan de oefeningen deelnamen. Daartegen werden zelfs tot 1946 nog principiële bezwaren aangevoerd.

Was de vereniging begonnen in een simpele kolenschuur, in 1924 kreeg ze de beschikking over een eigen gebouw. Sparta werd bij de opening daarvan erkend door

Deze foto, uit 1914, toont enkele robuuste topturners van Sparta. Staande (van links naar rechts): B. van Silfhout, J. van der Schaft en T. Droffelaar. Zittend: A.A. Eijlander en H. Eijlander.

Een romantisch plaatje, gemaakt tijdens de uitvoering van Sparta op 7 februari 1924. Van links naar rechts: Bep Heijen, Riet van Otterlo, Heintje Viets, Corry Kraak, Koos van Beek, Gré Balk, Jo Heijnen en Martha Steenstra. Geheel boven: Marie van Buel.

het gemeentebestuur, zoals blijkt uit de verlening van een subsidie ten bedrage van 25 gulden per jaar. Daar is het mogelijk aan te danken dat de publieke belangstelling voor Sparta toenam. Er kwamen meer leden en ook kwam er meer publiek kijken op de uitvoeringen. Deze laatste zijn lange tijd gegeven in de toenmalige concertzaal aan de Stationsweg.

In 1939 telde Sparta 141 leden. Het bestuur deed een beroep op de leden "om de terugloop te keren". 't Hielp niet. Pas na de Tweede Wereldoorlog kwam de gang er goed in. Toch bleef het met de financiën een zorgelijke toestand; daarom werd in 1946 het besluit genomen om leden bij verloving of huwelijk niet langer een bloemetje

te sturen - en zo waren er meer voorbeelden van bezuinigingen. Uit het boekje blijkt dat er Edenaren zijn die niet minder dan veertig tot vijftig jaar met Sparta verbonden zijn. Trouwe leden die behoren tot de hardwerkende kern.

Voor geïnteresseerden is het de moeite waard straks de Sparta-expositie in ons museum te bezoeken. De tentoonstelling geeft een goed beeld van de ontwikkelingsgang van een vereniging, die in onze gemeenschap een uitstekende naam heeft.

(De foto's bij dit artikel, ontleend aan het boekje "Van kolenloods tot gymlokaal", zijn met toestemming van Sparta door ons overgenomen.)

Oud Ede wil het Zwartelaantje graag weer "oud" hebben

Voor de Edenaar is het Zwartelaantje - het smalle weggetje parallel aan een deel van de Stationsweg - een begrip. Het bestuur van de Vereniging Oud Ede betreurt het dat het weggetje ter hoogte van het Ziekenhuis Gelderse Vallei (voorheen: Juliana-ziekenhuis) is afgesloten. Misschien is het te eniger tijd mogelijk het Zwartelaantje op dat punt weer open te krijgen?

Het is hoe dan ook interessant aandacht te besteden aan dit merkwaardige onderdeel van de Edese infrastructuur.

In 1846 besloot de Buurt Ede-Veldhuizen ter weerszijden van de Grintweg (in 1910 of daaromtrent omgedoopt tot Stationsweg) een singel aan te leggen met een breedte van "vier à vijf ellen". Er zouden dennen en beuken of berken moeten komen. Twee jaar later werd het plan veranderd: aan beide kanten van de Grintweg zouden opgaande bomen komen, waarbij ruimte zou moeten worden gelaten voor de

trek van schapen. In datzelfde jaar werd een singel met bomen aangelegd tussen de Grintweg en het Maanderzand, onder meer om het stuifzand van de Maanderheuveld tegen te houden. Aan de rechterkant van de Grintweg liep de singel vanaf de Beukenlaan tot aan de Op ten Noortlaan, na 1937 Prins Bernhardlaan genoemd. De singel werd al spoedig een geliefd wandelen scharreelpad voor de Edese jeugd, algemeen bekend onder de namen "donkere laantje", "vrijerslaantje" of "zwarte laantje".

In 1874 werd een voor het dorp gunstige beslissing genomen na een voorstel van J. Tulp tot het bouwen van woningen aan beide zijden van de Grintweg. Gestadig werd de weg uitgebouwd. Het Zwartelaantje liep achter de villa's Boschzicht, Sonnewende, Dennenheuvel, Berg en Dal, Bergoord, Berkenhof, Alphan, Heideoord (later Dalvey en weer later Julianaziekenhuis),

Het Zwartelaantje gaat hier onder het Julianaziekenhuis door (1964). De weg voor ons komt vanaf de Stationsweg (éénrichtingsverkeer). Links staan het koetshuis en de woning van J.C van der Schaft, Stationsweg 84, die in 1966 werden gesloopt. (Foto: J.G. Hartgers)

Nescio, Hugo, Jacoba, Ivernia, Eureka en Paludana langs. De in die villa's wonende dames hadden meestal niet graag dat hun dienstmeisjes door hun geliefden via de Stationsweg thuisgebracht werden. Daar was dan het Zwartelaantje goed voor.

Wethouder G.J. IJssel de Schepper betrok in 1895 zijn woning Dennenheuvel. De wethouder, die er verbleef tot zijn overlijden in 1944, gaf de nachtwaker-klepperman G. van der Meijden opdracht om zich 's nachts van de rust rond de villa te overtuigen. Hij had een foefje bedacht om de nachtwaker te controleren: voor het slapen gaan zette hij een borreltje in het wc-raam-

pje achter het huis. Was het glaasje leeg, dan had Van der Meijden zijn werk goed gedaan. De nachtwaker maakte zelf gebruik van het Zwartelaantje, evenals bakkers, slagers en kruideniersknechten die de spullen in hun mandfietsen aan de keukendeur, aan de achterzijde van de villa's, konden afleveren.

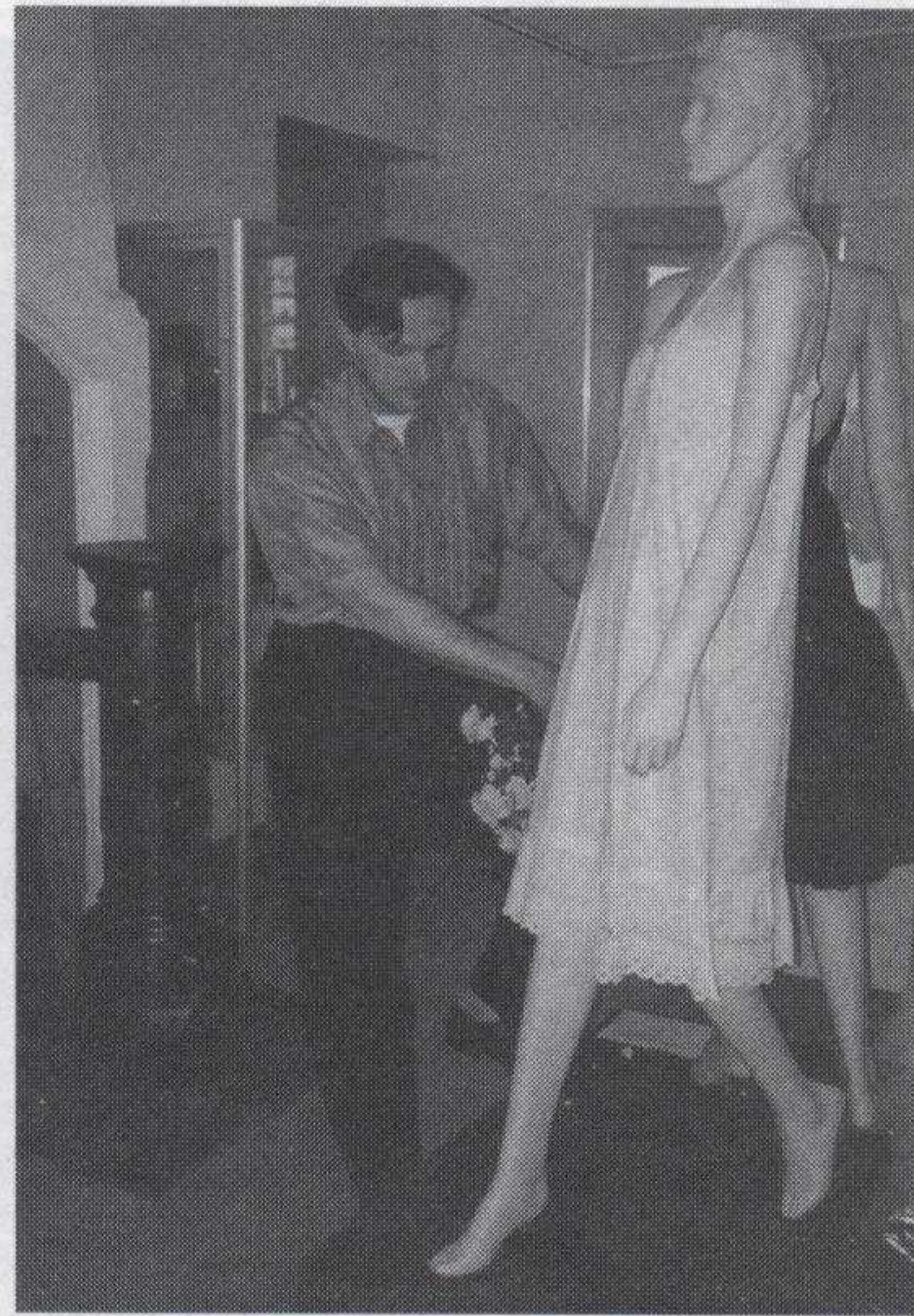
In 1902 werd evenwijdig aan het Zwartelaantje de spoorlijn Ede-Nijkerk (naderhand Ede-Amersfoort) aangelegd. Hoewel het Zwartelaantje pas in mei 1944 officieel die naam kreeg, treft men nergens een naambordje aan.

J.G. Hartgers

Drs. List "verkoopt" zich uitstekend

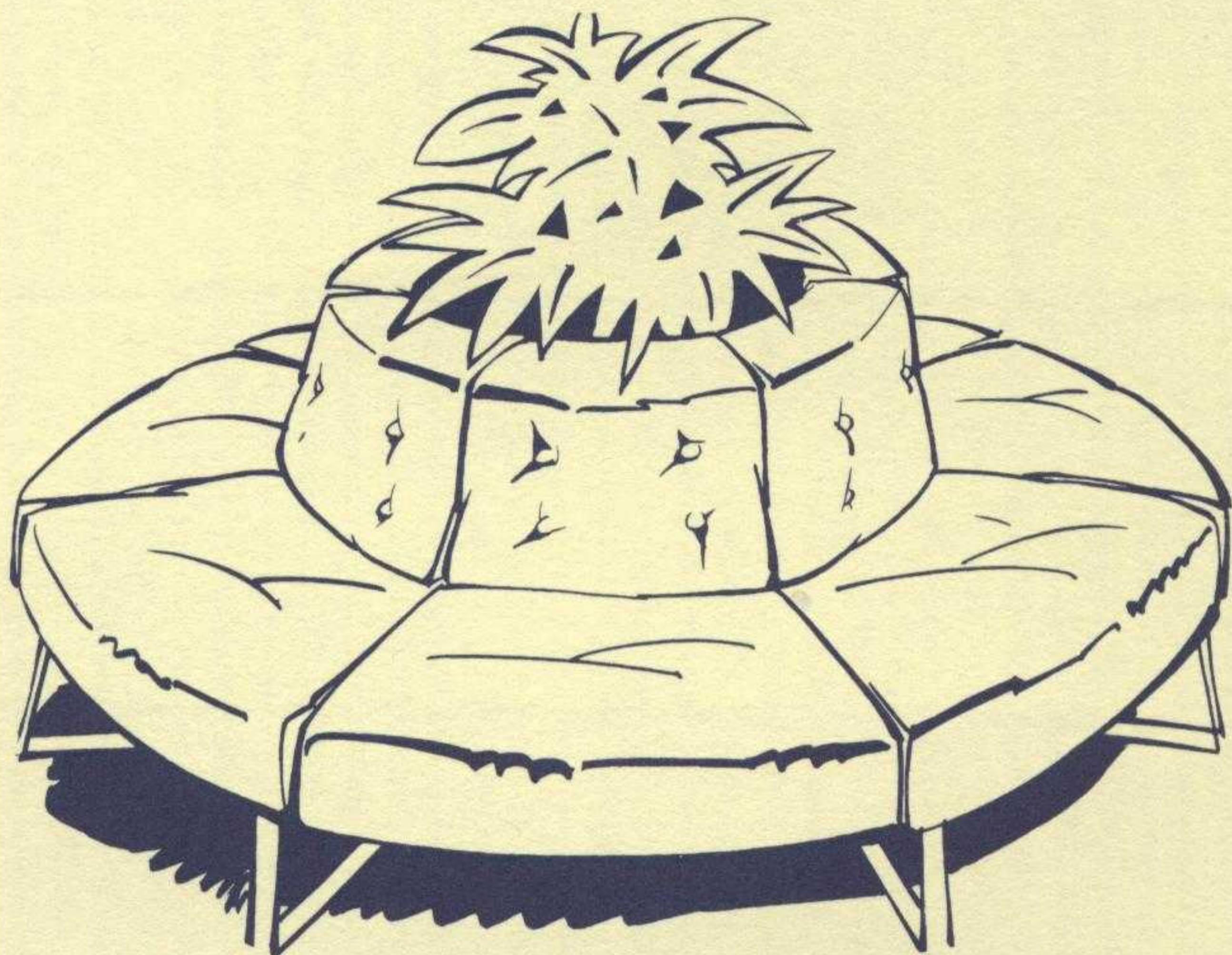
De conservator van (o.m.) het Historisch Museum Ede, drs. D.J. List, heeft de afgelopen tijd laten zien en horen wat het begrip publiciteit kan inhouden. Bij herhaling hebben de media aandacht besteed aan zijn rol bij het organiseren van exposities in ons museum. Het meest spectaculair in dit verband was zijn vraaggesprek in het programma Ontbijt-TV van de KRO, waar hij met Dieuwertje Blok sprak over historisch ondergoed. Dat is ook het afstudeerthema van List geweest. Het interview hield verband met de komende tentoonstelling "Van panier tot petticoat" in het museum. Diverse dagbladen spraken met drs. List, zoals het Algemeen Dagblad, het Gelders Dagblad ("Expositie bijzondere schenkingen") en De Gelderlander ("Pronken met andermans veren"). In de Rekreatiekrant voor Veluwe en Flevoland verscheen een artikel onder de kop "Museum toont cadeautjes". In de tijdschriften Margriet, Antiek en Puik verschenen ook artikelen naar aanleiding van gesprekken met de heer List. Ook besteedden alle huis-aan-huisbladen in de gemeente Ede uitvoerig aandacht aan de activiteiten in het museum.

Uiteraard is zo'n publiciteitsgolf nuttig voor Oud Ede en het Historisch Museum. We wensen de heer List (hij is tevens mederedacteur van De Zandloper) toe dat hij ook in het vervolg regelmatig de media zal weten te vinden.

Op 23 april j.l. hield de conservator van het Historisch Museum Ede voor een geïnteresseerd publiek een lezing over de tentoonstelling "Van panier tot petticoat". (Foto: M. Haffmans)

U zoekt een bank die all-round is.

**Wij zorgen dat u goed zit
met al uw geldzaken.**

Voor elke spaarvorm, verzekering, lening of hypotheek bent u bij de SNS bank aan het goede adres. Maar we bieden u nog veel meer. Bij ons treft u deskundige mensen die u snel helpen. Bovendien kunt u als Privérekeninghouder van de SNS bank gebruik maken van de geldautomaat, waarmee u dag en nacht contant geld kunt opnemen.

Geïnteresseerd?

Op onze kantoren vertellen wij u er graag meer over.

SNS bank

De Boek- en Kunsthandel

“Het Wapen van Ede”

Fa. Th. Menger

houdt zich aanbevolen voor de levering
van **ALLE**

Binnen- en Buitenlandse Boekwerken

Inlichtingen worden steeds gaarne verstrekt

HET WAPEN VAN EDE
boekhandel pel
HOFLEVERANCIER

GROTESTRAAT 91 - EDE

T
O
E
N
E
N
U

SINDS 1849

Familiedrukwerk, handelsdrukwerk,
periodieken, brochures en folders

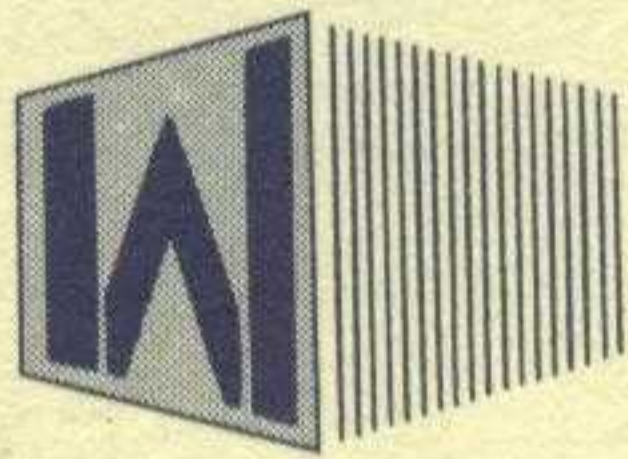
met vakmanschap vervaardigd bij:

DRUKKERIJ FROUWS EDE BV

Fahrenheitstraat 26, 6716 BR Ede, tel. (0318) 642 111, fax 642 757

**AANNEMERSBEDRIJF
WILLEMSSEN & ELBERTSEN EDE**

**NIEUWBOUW
VERBOUW EN ONDERHOUD**

Dwarsweg 10 - 6716 BJ Ede - Tel. (0318) 63 72 50 - Fax (0318) 63 97 62

**Geen project
of kantoor
is ons te groot!
En geen winkel
te klein!**

Ook dit project,
Historisch Museum Ede
is verzorgd door:

**INTERIEUR
VERZORGING**
ZANDLAAN 16 - 6717 LP EDE
TELEFOON (0318) 632 359